

VERSUS GODEFRIDI VITERBIENSIS

DE S. HENRICO, DICTO CLAUDE.

125. Henrici Claudii meritum solenniter audi,
Cui decet applaudi, cujus metra porrigo laudi :

Sumptus ab arce soli, regnat in arce poli
Conjuge Virginea Virgo permansit et ille
Catholicas dedit ecclesias numero quasi mille;

Pauperibus, viduis, spes, via, vita fuit,
Nunc et in altaria sua cernimus ossa sacra i,
More salutari solennia digna parari;

Corpora debiliū plurima sana dari.

126. *De hoc Viterbiensis metrica encomio, præcipuus S. Henrici virtutes complexo, meminimus supra in Commentario prævio num. 76, ubi de S. Henrici virginali castitate in matrimonio servata egimus, huc B lectorem remittentes ad ipsa auctoris verba, quibus etiam singulare istud sanctissimi Imperatoris decus vindicavimus. Suggesta quidem fuere nonnulla spectantia ad ostensionem reliquiarum Bambergensium, quot septenniis celebrari solitam; verum cum hæc alibi satis communia sint, nec magis ad sanctos Conjuges, quam ad alios Sanctos pertinere videantur, non fuit operæ pretium de ea re pluribus disserere: malui toti tractationi coronidem imponere, paucis enumerando templa et sacella, in sanctissimorum Conjugum honorem erecta, quæ Pottuvius in hunc modum recensuit.*

§ V. *Templa et sacella in honorem S. Henrici et S. Cunegundis erecta, præter illud de quo superius num. 18 inter miracula.*

127. « Præge visitur insignis ecclesia S. Henrici, quam in honorem hujus Sancti Carolus IV Imperator et Bohemorum Rex anno MCCCXXXIII, cum adhuc esset marchio Moraviæ, et Bohemiæ gubernator, ædificavit, et in parochialem erexit, quæ hodie est ex primariis Neo-Præge basilicis curatis, compluribus instructa foundationibus, præsertim pro alendis musicis servitio templi deputatis.

128. « Ecclesia parochialis Burckunstadii, quæ est urbs diocesis Bambergensis, jam ante aliquot sæcula est dedicata S. Henrico Imperatori, cujus patrocinium quotannis solenniter celebratur.

A 129. « Bambergæ anno MCLIV ecclesia Reverendorum Patrum Cappucinatorum ædificata est in honorem SS. Henrici et Cunegundis, quam eodem anno Reverendissimus Dominus Joannes Melchior episcopus Dunitioplitanus et suffraganeus Herbipolensis, XXVIII Junii, solenni ritu, sub eorundem Sanctorum patrocinio dedicavit.

130 « Bottensteinium, quæ est urbs diocesis Bambergensis, sita in montanis versus Voitlandiam, habet extra muros sacellum S. Cunegundi virgini, ejusque sancto Conjugi dicatum; in quo, ut constans sermo a majoribus acceptus testatur, contigit res memorabilis, hic non reticenda. Cum enim Hussitæ anno MCDXXX, vastata Voitlandia, captis quoque et incensis Culmbachio, et Barutho, in montanam diocesis Bambergensis regionem, partitis agminibus, se infunderent, et inobservati Bottensteinio iumirent, subito in sacello SS. Cunegundis et Henrici editur insuetus campanarum sonitus, quo excitati incolæ ad sacellum convolant; fores clausas, nullumque vestigium hominis ullius, qui campanas compulsare potuisset, reperiunt. At simul hostilem turmam prope adventantem conspiciunt: moram perbreve quidem, sed admodum opportunam prospiciendi rebus suis nacti, propere se tam in urbe, quam in adsito fortalicio ad vim hostilem propulsandam comparant: atque ita funestum excidium, quo complures finitimæ urbes, oppida et pagi misere tunc perierunt, ope suorum Patronorum tutelarium feliciter evaserunt. In cujus beneficii perennem gratamque memoriam, quotannis, e templo parochiali ad dictum sacellum supplicatio instituitur.

131. « In Stiria ad radices Piri montis visitur sacellum in honorem S. Henrici Imperatoris, a Fridrico ab Huffsens episcopo Bambergensi constructum circa annum MCCCCXXXVI. »

132. *Reddo fideliter acceptu, quibus quod modo addam, nil superest: confidere ausim, ex dictis perspicua esse omnia quæ faciunt ad sanctissimi Imperatoris ejusque pientissimorum clientum commendationem. Videatur Vita Dilingana cap. xxxiv, pag. 161.*

AD ACTA SANCTI HENRICI

ADDITAMENTUM

(*Monumenta Germaniæ historica, Script. tom. IV, pag. 816. — « Aliam de S. Henrico ejusque conjuge Cunegunde historiam Vitæ sancti imperatoris subjectam, a nescio quo sæculi XIII incipientis satis luculenter scriptam, sed fabulis plenam, tanquam librum III exhibet codex bibliothecæ senatus Lipsiensis num. 194, memb., sæc. XIII, a viro cl. Naumann, bibliothecæ præfecto, summa diligentia in usus nostros exscriptus, » inquit G. Waitz, in præfatione ad S. Henricum.*)

1. Secretum regis celare bonum esse, opera vero Dei enarrare honorificum esse, Psalmista nos ammonet, dicens: *Laudate Dominum in sanctis ejus (Psal. CL, 1.)*. Igitur ea que de glorioso imperatore confessore Christi Henrico, vel laudabili et gloriosa

ejus conjuge sed virgine luce clarius cognovimus, ad gloriam Dei qui operatur in sanctis suis, licet inculto, vero tamen sermone propalare proponimus; quod in eorum legenda deesse videtur, hic plenius inveniatur. Si quis scire desiderat, cum beatus

confessor et beata Cunegundis, antequam A
rent, votum continentie virginalis Deo in
suavitatis optulissent, quare postmodum
de matrimonio contraxerint, hanc sciant
asam. Cum fama incliti principis ubique di-
tur, et hostes fidei per eum jugo Christi
ntur, ecclesie nove construerentur et pri-
lestruete reedificarentur, atque sicut imber
aneus terram solet irrigare, sic iste imperator
as victoriosus rem publicam auget et exal-
universitas principum ejus glorie congaudebat,
antia pacis, qua per eum fruebantur, applau-
Proinde, si possibile foret, jugiter eum re-
olebant. Sed quia id humana conditio non
sollertia principum rei publice in posterum
iens inclito imperatori suggerere studebat, B
propagandam sobolem uxorem duceret, ut,
o imperatore viam universe carnis ingresso,
a nichilominus proles hereditario jure guber-
regni susciperet et paternam emulans virtu-
rtuose gubernaret. Sed et Christi confessor,
i non immemor et castitatis amator, principi-
orem ducere sibi suadentibus non facile po-
sequiescere. Illis autem oportune importune
entibus et suggerendo monentibus, et, si non
tiret, eum regno privare volentibus, licet
coactus est consentire, sed Deum, apud quem
est impossibile. gemitibus inenarrabilibus ex-
it sic ordinare dignaretur, ut et voluntati prin-
satisfaceret et tamen continentie votum in- C
le conservaret. Itaque propicius Deus, qui
pplicationibus semper presto est, desiderium
ejus ei est dignatus tribuere. Rex vero sperans
tino tale responsum dedit principibus : *Vestre
voluntati paratus sum obtemperare, sed nul-
on regie majestati condignam in matrimonio
no consociare ; sed et hoc ipsum illorum com-
rovidentie. Hoc promisso pii regis gratanter
, vehementer gavisi sunt principes universi ;
satagebant deliberare diligentia, quam ei ma-
io copularent, nec tamen aliam reperire pote-
tisi quam ante tempora secularia divina preor-
rat prescientia. Erat autem apud Renum pa-
Sifridus nomine, habens conjugem Hedewih
m, ambo quidem clarissimo genere specta- D
utpote de nobilissima descendentes augusto-
rosapia, multis etiam divitiis insignes, et quod
nilius est, virtutibus operam dantes. His in
ra etate nata fuit filia, que fulsit velut gemma
uperaddita, dum preclarior preclaris hec ac-
attavis. Erat enim venusta facie et optimis
moribus, precipue vero in ea primatum tenuit
tia. Nam, ut superius dictum est, virginalem
entiam Deo devota devoverat. Proinde cum
tam genere quam moribus nobilis, nec alia
retur ei similis, inclitis placuit principibus, ut
otissimum imperatori glorioso legitimo con-
vent conubio. Igitur missis honorabilibus le-
ad ipsam vel ad propinquos vel ad amicos ejus*

— nam utroque jam fuerat orbata parente —, de
nuptiis secum ceperunt tractare. Enimvero pudicis-
sima, cui longe mens erat alia, audiens de nuptiis
secum tractari, cepit inestimabiliter contristare et
loto nisu reluctari, atque pre tristitia exitus aquarum
deduxerunt oculi ejus, quia, que regem angelorum
jam sibi sponsum elegerat, regi Romanorum licet
inclito nubere recusabat. Propinqui vero ejus arbi-
trantes, ad gloriam et magnum decorem suo prove-
nire generi, si sua consanguinea Romano conregnaret
imperatorum, conturbatam eam blandiciis deliniebant,
et ut imperatori tam glorioso nubere non recusaret,
immo gratanter id faceret, interdum consulebant et
consulentes attentius obsecrabant. Inter hec virginis
animus variis cogitationum fluctuabat motibus ad
instar navis, que in salo posita validis circumfertur
flatibus ventorum ; sed tandem anchoram spei sue in
diviuo figens auxilio, salutem suam sedulis precibus
commendabat Domino, sperans indubitanter, quod
ipse, cui subest cum voluerit posse, etiam in conjugio
sibi posite florem pudicie sue, ne marcesceret,
posset conservare. Hac spe fiducia virgo pruden-
tissima, propinquorum suorum voluntati, licet non
animo volenti, se tradidit. Igitur principum legati
super his letati novam sponsam cum maximo tripudio
suo deferebant domino, quam propinquis et amicis
prosequentibus, in comitatu ejus facta est non mo-
dica turba. Universis itaque principibus facta est
inestimabilis exultatio de regis et regine conjugio ;
sed frustra. Non enim, sicut speraverunt, more car-
nalianum nupserunt, sed virgines permanserunt. Cum
autem episcoporum benedictionibus firmati secreta
thalami recepissent, sponsus pudicissimus cum sponsa
nichilominus pudicissima non sine verecundia ex-
orsus est tractare de pudicia. *Ex habundantia enim
cordis os loquitur.* Itaque prorupit in hec verba :
*Sponsa mea carissima, notum tibus sit, quod amorem,
quo carnales conjuges maxime celectantur et mutuo
sibi consociantur, nunquam expertus sum, sed nec
experiri volo, quia celibem vitam elegi et hoc voto Do-
mino Deo me jam dudum obligavi.* His auditis, regina
gloriosa virgo beata inestimabiliter est exhilarata, et
ardenter cepit amare sponsum, cui etiam tale dedit
responsum : *Verbum tuum, domine, mi rex, in corde
meo dulce est super mel et favum, et propositum cas-
tatis beneplacitum est spiritui meo, et si michi detur
optio, multis prefero regnis. Nam et ego votum virgi-
nitatis mee Domino quasi munus gratissimum me
fateor optulisse, quam si quis michi subripere presu-
meret, quod absit, iram superni judicis incurreret et
eternam damnationem incideret.* Rex vero letatus in
his que dicta sibi sunt, et quia consimilem res omnis
amat, virgo virginem, castus castissimam casto
cepit amore complecti et manum ipsius candidam sue
imponens manui, his verbis est eam allocutus : *O
amica mea, sponsa mea, immaculata mea, revera Do-
minus est in medio nostri, qui nos unius voluntatis e
propositi in suo nomine fecit convenire, qui est refu-
gium nostrum et virtus. Unanimi consensu jam ips*

nos ipsos offeramus pollicentes, quod propter ejus amorem omnibus diebus vite nostre celibem vitam ducamus: et hoc tibi polliceor sub testimonio Christi, quod te ut imperatricem gloriosam semper honorabo et ut proprium corpus amabo, fedus conjugale tecum firmiter servabo, et licet amore carnali te numquam contingam, nichil tamen tue caritati de amore conjugali vel honore tue caritati congruo minuam, sed te pre omnibus, ut justum est, amabo et in omnibus honorabo. Cum hec et his similia inter eos perdulcia vicissim haberentur colloquia, factus est ignis exestuans in cordibus eorum ipsorum mutuo se vehementer amantium; nam unus spiritus et idem fervor caritatis erat in eis. Enimvero superfluum estimo, describendis regalibus nuptiis diu detineri, presertim cum quilibet facile possit conicere, quod eodem nuptie cum magna liberalitate, prout regiam decuit excellentiam, sunt sollempniter celebrate, episcopis honorabilibus et totius regni principibus cum multa devotione concurrentibus, innumeris etiam personis utriusque sexus et diverse dignitatis ad regales nuptias invitatis. Licet autem in libris sacris non legerimus, audenter tamen affirmamus, quod inter ceteros hospites honorabiliores invitatos hospes unus prestantior omnibus invitatus sit, scilicet Virginius Filius, qui primitus ad nuptias aque liquorem in vinigatissimum converterat saporem. Et quidem ipse licet visibiliter in propria non affuit persona, in membris tamen suis licet ultimis eisdem intererat nuptiis, in quibus etiam optimis dapibus est optime refectus. Ipse enim dicturus est: *Quod uni ex minimis meis fecistis (Matth. xxv, 40)* et cetera. Enimvero imperator gloriosus inclitam imperatricem regni sui vel thalami consortem in omnibus, ut debuit, honoravit, et ad ipsius nutum universa regni disponebantur molimina, et ipsa nobilissimus flos matronarum et omnium mulierum speculum clarissimum varia virtute decorata ad instar sideris radiabat. Ut autem beati conjuges isti facilius in conspectu hominum simularent se habere conjugium, secundum morem carnalium in uno pausare thalamo solebant, et tamen incontaminatam conservabant continentiam. Res mira et nostris temporibus inaudita. Et quidem quam plures in utroque sexu sunt virgines, sed ut sigillum virginitatis valeant intemeratum servare, seorsum mares et seorsum feminas expedit habitare. Quis enim ignem abscondit in sinu suo, et vestimentum ejus non comburetur? Apud homines impossibile est, sed non apud Deum. Unde isti, de quibus loquimur, in protectione Dei celi pre ceteris mortalibus familiariter commorantes, interdum commanebant, et tamen virgines incontaminati permanebant; et cum preter sanguinis effusionem duo sint genera martirum, scilicet castitas in juventute et abstinentia in habundantia, beatos conjuges, quorum preconia non tacemus, gemina martirii corona coronatos esse confidimus, qui et

(66) Hoc caput in apographo cod. Bamberg. quod habuit Gretser post Vitæ c. 24 insertum fuit, verbis quibusdam mutatis.

A castitatem omni vite sue tempore et abstinentiam summopere studebant conservare.

2. *Qualiter ceperit claudicare.* Si (66) quis vero scire desiderat, quare gloriosus iste imperator claudicaret, cum primum toto corpore sanus fuerit, hanc causam esse noverit. Cum tempore quodam venisset in Apuliam pro disponendis rei publice negociis, pervenit in montem Garganum, in cujus crepidine sita est civitas et in latine montis in rupe concava extat basilica non ab hominibus fabricata, neque per hominem dedicata, sed operatione divina vel virtute mirabiliter extracta, divina etiam benedictione venerabiliter consecrata. Hujus basilice patronus extat Michael archangelus. In hac etiam ecclesia qualibet ebdomada cantus angelicus ab his qui digni sunt audiri perhibetur. Hanc itaque basilicam orationis causa cum ceteris Christi fidelibus vir Deo devotus est ingressus. Cumque laudes divinas inibi celebrasset et vota precum suarum cum multa devotione Deo reddidissent, tempus jam aderat, quo celestis exercitus ad laudes Deo persolvendas templum hoc sacrum fuerat ingressurus. Itaque cum omnes egredierentur, et si qui moram facerent, exire compellerentur, vir sanctus postulabat ut ei facultas intus remanendi concederetur. Igitur omnibus egressis, solus ipse, sperans in misericordia Dei, inibi remanere presumpsit, et preces precibus continuavit et genuum flexiones iteravit, et modo multis lacrimis divine se commisit clementie, modo animam suam beato Michaeli archangelo cum multa supplicatione studuit commendare. Cum pura pii regis oratio sicut incensum ascenderet coram Domino, Deus Israel, qui in sanctis suis semper est mirabilis, mirabilem ei dignatus est ostendere visionem. Vidit enim angelorum multitudinem copiosam ad instar solis splendendam templum sanctum ingredientem, ex quibus duo principale sollempniter adornabant altare. Deinde vidit alias celestium virtutum cohortes innumeras in similitudine fulguris coruscantis fulgentes et quasi primatem suum cum gloria maxime deducentes; nec dubium, hunc fuisse archangelum celestis militie signiferum. Novissime vero videre meruit ipsum regem angelorum, Dominum venientem cum potestate magna et virtute; in cujus obsequio fuit celestis exercitus innumerabilis et splendor ejus incomparabilis, cujus etiam nutu reguntur omnia celestia terrestria. Denique chorus novo Jerusalem in predicta collectus basilica divinum sollempniter celebravit obsequium. Quo tandem completo, unus ex presertibus angelis sacrum Evangelii textum cum maxima reverentia Dominice detulit persone, que illo deosculato innuit angelo, ut eundem deosculandum deferret imperatori in angulo latitanti. Angelo vero jussa sibi complente, 'predictus Christi famulus ad insolitam tante majestatis et glorie visionem cepit animo pavescere et omnibus membris contremiscere, tamquam diceret cum propheta (Jer. xxiii, 9): *Contritum est*

cor meum in medio mei, contremuerunt omnia ossa mea. Hoc angelus ille videns, modeste femur ejus tetigit et inquit: *Ne timeas, electe Dei, surge velociter, signum pacis divinitus tibi transmissum suscipiens alacriter.* Extemplo femur ejus emarcuit, et exinde omni tempore vite claudicavit. Similis per omnia eventus de beato Jacob legitur, cujus femur ad tactum angeli secum luctantis emarcuit (Gen. xxxii, 32). Hec quidem, ut verum fatear, in Scripturis non inveni, sed relatu veracium et venerabilium virorum, hec vera esse, in veritate comperi. Equidem prepotens cancellarius et episcopus Herbipolensis Cunradus nomine, qui persecutionem passus est propter justiciam, hec que dicta sunt se legisse constanter affirmavit, et in ecclesia Babenbergensi positus multis audientibus enerravit, ex quibus unus mihi familiaris et ipse vir plane veridicus mihi fideliter intimavit, et valente me silentio suppressere, obnixè rogavit ut scriberem. Tandem ego petentis instantia et sedulitate monentis inductus, fideliter conscripsi, quatenus hec enarrentur in progenie altera. Mallem sompno meo requiescere, quam ficta vel frivola de sanctis Dei conscribere, presertim cum opus non habeant falsis laudibus exaltari, qui signis et prodigiis divinitus meruere decorari. Hec (67) omittamus et ad historiam redeamus.

3. Predicti et sepe dicendi fideles Christi unanimes habitabant in regno, quibus erat *cor num et anima una*, et erant duo non tam in carne una quam in uno spiritu. Erat enim eisdem idem velle et idem nolle, adeo ut quicquid alteruter inchoasset, alter hoc ipsum sagaciter consummare satageret; par enim voluntas erat eis ad omne quod erat virtutis, quod pietatis, quod religionis. Quicquid acturus erat imperator, dilecte sue consilio committebat, et quicquid egerat ejus conniventia confirmabat. Itaque cum se tam tenere mutuo diligerent et tamen virginalem continentiam conservarent, spiritualis eorum dilectio soli Deo cognita, sed hominibus pene incognita erat. Enimvero invidus omnium bonorum diabolus eorum castimoniam considerans, invidit et tabescebat, et sicut faber ferrarius prunas operi suo necessarias magis et magis solet succendere, sic ad libidinem eorum casta pectora sua suggestione Satanas satagebat inflammare. Cum autem hac arte nichil proficeret ille milleartifex, quos ad peccandum impellere non poterat, alia calliditate conabatur supplantare. Itaque permittente Deo, qui suos permittit probari temptationibus, non reprobari, heatos conjuges, sed virgines hac arte molitus est infamare. Quadam die in ortu surgentis aurore, cum beata Cunegundis de thoro surgeret immaculato, ille callidissimus assumpta forma militis de cubiculo regine visus est exire; quem presentes imperatricis vermale cornentes et eum cum beata Cunegunde cubasse suspicantes, mirabantur, quia numquam hujusmodi

(67) Hæc de tam glorioso miraculo dicta sufficiant. Et in evidens hujus signi testimonium ipsius sancti Henrici imago ante januam monasterii ad dextrum

A sermo de ea fuerat auditus; et omnes invicem super hoc facto musitabant, quisdam super hac infamia condolentibus, aliis autem eam maligne rodentibus. Ille vero milleartifex non contentus hac sola vice, sequenti die, sed et tertia die, multo pluribus quam prima die cernentibus, de thalamo matrone pudicissime se simulabat exire, et miro modo presentibus videbatur quod eum agnoscerent, cum tamen quis esset ignorent,

Extemplo patulas populi pervenit ad aures
Velox fama, malum qua non velocius ullum.
VING. ÆN. IV, 174, 175.

B Exinde viri cum mulieribus, senes cum junioribus, pusilli cum majoribus imperatrici gloriose detrahebant; et facta est fabula omnibus, quibusdam quidem pro ea vehementer dolentibus propter varias virtutes ejus, quibusdam vero maligne detrahentibus; et a multis obprobrium sustinuit et contumeliam, quibus numquam ipsa intulerat molestiam. Erat autem cor ejus habens in Domino fiduciam, quia suam sciebat innocentiam. Previdit tamen sibi gravamen et laborem imminere, et licet haberet thesaurum bone conscientie, tamen a lacrimis se non poterat abstinere; cui boni quique, ut dictum est, condolere, malivoli vero et maxime nefarie muliercule, quasi suas nequitas per eam oblectare, detrahebant ei dicentes: *Ecce, quanta calliditate hactenus hac specie sanctimonie suam turpitudinem palliavit.* His et hujusmodi contumeliis innocenti detrahentibus, aura sinistri rumoris aures imperatoris procul positi percussit, cujus etiam cor in ipso contremuit, et tristis nimium inquit: *Absit, inquam, absit hec iniquitas a conjugee mea dilectissima; siquidem nichil sinistrum de dilecta sibi suspicabatur, quia tam sobriam et tam pudicam feminam se numquam cognovisse fatebatur.* Tandem aliis atque aliis eundem sermonem confirmantibus, ipse nimirum credulus, tactus est dolore cordis intrinsecus, et statuit in corde suo ut, quoadusque viveret, numquam ulterius eam videret. Interea negociis, pro quibus exierat, imperator bene dispositis, Babenberg est reversus in mente lugubri, et conjugem olim sibi dilectam more solito salutare neglexit. Itaque prudens imperatrix patenter intellexit apud aures illius sese diffamatam esse; quapropter anima ejus turbata est valde, et vulnerata caritate dilectum suum, quamvis sine causa sibi offensum, ardenti desiderio videre desiderabat. Igitur captata opportunitate, accessit ad eum plena caritate et dilectione, quem etiam benignissime suscepit et affectuosissime salutavit. Ille vero eam non resalutare dignabatur, nec saltem respicere. At illa mitissima offensum sibi placare cupiens, dixit voce lacrimabili: *Domine mi desiderantissime, cur mihi non loqueris? ut quid avertis faciem tuam a me?* Ille demisso vultu respondit: *Non oportet me super hac re respondere tibi; recurre ad conscientiam tuam,*

latus penes chorum sancti Georgii ex..... pillo uno supposito ex opposito imaginum Adæ et Evæ lucide apparet. GRÆKS.

et invenies offensionis mee causam. At alla fiducialiter respondens ait : *Conscientia mea munda est, et conscius meus in excelsis quia plane est testis mihi, quia facinus hoc pessimum, quod objicitur mihi numquam perpetravi. Obsecro te, Domine mi rex, ut viriliter agere et patientiam in me digneris. Honor quidem totius imperii per me videtur imminutus, sed volente Deo quantocius per me reformabitur; quod qualiter fieri possit, si sit eum beneplacito vestro, breviter insinuo.* His auditis, imperator aliquantum mitigatus, tunc demum percepit eam residere et qualiter hec fieri possent edicere. Ad hec illa : *Majestas, inquit vestra, domine, principes universos tam episcopos quam laicos ad curtem regiam convenire jubeat, et presentibus omnibus causa de qua agitur ordine judiciario ventiletur, et quidquid ipsi suggesserint salvo honore vestro fieri poterit. Spero autem de divina misericordia, quod eripiat nos luto fecis hujus et miseria.* Cum hec verba prudentis imperatricis optime placerent in conspectu principis, ad ipsius imperium principes convenerunt in unum. Quibus cum imperatore sedentibus in iudicio, intravit imperatrix imperterrita, et secus pedes olim dilecti sui resedit, nigra et formosa filia Jerusalem, nigra per infamiam, formosa per innocentiam, et per hoc revera filia Jerusalem, que semet ipsam, sed et causam, suam divine commendavit providentie. Tunc proloquens rex voce lacrimabili dixit principibus universis : *O dilecti mei principes gloriosi, estimo plane nequaquam nobilitatem vestram latere, quod per dies aliquot sustinui obprobrium, et operuit confusio faciem meam, propter quod potissimum vos convenire volui, quatinus ab imminentibus incommodis vestre prudentie consilio valeam absolvi. Nunc itaque a vestra dilectione requiro, cuinam sententie matrona debeat subjacere, que contempto conjugis legitimo alium ei superducere presumpserit. Obsecro ergo et obsecrando precipio, ut leges et decreta majorum recolentes, prout justitia dictaverit, sententiam proferatis.* His auditis, tam principes quam omnis illa advocatio lacrimas fundebant uberrimas, imperatrici penam ut putabant passure compatientes, quam unimoda virtute peditam esse noverant; et ideo detrectantes in eam ferre sententiam, variis colloquiis tempus redimebant. Quod illa prudenter animadvertens et femineo pectori virilem inserens animum, surgens et stans in medio, prestitoque sibi silentio, sed et omnibus ei reverenter auscultantibus eleganter allegabat dicens : *O principes omni honore digni et mihi dilecti jam dudum vobis complacuit universis, et dominum vel conjugem meum dilectum imperatoria dignitate sublimastis et me participem regni ejus esse voluistis, et tam Dei gratia quam vestra constitutione ceteris hominibus prestantiores esse videbamur. Quia igitur inter feminas prestantior esse videor, sed jam nunc de pessimo crimine incusor, necesse est ut per iudicium durissimum, scilicet duodecim candentes vomeres, ab hac infamia me vobis presentibus expurgem. Sed enim*

A serenitati vestre immensus refero gratias, quia mihi parcendo gravem in me ferre sententiam noluit vestra mansuetudo. His dictis, resedit. Porro presentes omnes, his auditis, ad invicem conferebant dicentes : *Quod si perpetrati sceleris conscientia nostram stimularet dominam, nequaquam sibi gravissimum hoc examen proponeret, immo etiam ab aliis propositum repulsaret.* Interea vomeres vehementer igniti in unam delati sunt basilicam, in qua beata Cunegundis a duobus episcopis dignioribus sicut ovis ad victimam ducebatur, quam Christi confessor et vestigio sequebatur. Qui videns vomeres scintillas ignis vaporantes, in ira misericordie memor, memor, etiam pristini amoris dixit ad eam : *Quiesce, domina mi amantissima, quiesce mihi desiderantissima, parce, queso, tibi et ipsi, et ne intres in iudicium hoc, horribile etiam ad audiendum; credo enim te immunem esse ab omni crimine.* Illa sereno vultu respondit ei : *Quod si vobis mihi parcentibus ad presens evasero iudicium, sed non evadam, quod hactenus innocens sustinui convicium. Quapropter necesse est, ut hoc examine, licet sit terribile, me accelerem expurgare, ut his, qui hactenus mihi detrahebant, jam detur abia de Cunegunde loquendi materia.* His dictis, fiducialiter accessit, et elevatis oculis in celum, dixit : *Domine, adjutor et protector meus ne derelinquas me; festina, Domine, ne tardaveris, sed in presenti tribulatione subveni ancille tue. Te, Domine, cujus oculis nuda et aperta sunt omnia, te, inquam, Domine, testem hodie invoco, quia nec hunc presentem Heinricum, nec quemquam virum alium carnali commercio cognovi.* Quo audito, rex infremuit, et secretum suum celari cupiens, et ideo loquentis oppilare satagens, atrociter compressit, ex quo linea copiosi sanguinis effluxit; quo viso, imperator subitanea ductus penitentia, flevit amare, et doluit super eam, sicut doleri solet in morte primogeniti. Erat enim fasciculus mirre dilecta sua sibi. Igitur ipse retrocedens exitum rei gemebundus expectavit.

In Domino vero posuit spem sancta virago
Atque genua flexit repetensque precem pia dixit :
Rex, opifex mundi, fer opem misere Cunegundi.
Et cum presentes tremarent nimis, aspicientes
Candentes vomeres, calcavit eos quasi flores.
Undenis ipsa peragratis, nil quoque lesa,
Stans super extremum vomerem veneranda, sa-

[premum

Regem laudavit, per quem Satanam superavit.
Itaque cum imperatrix inclita de objecto sibi crimine satis evidentem esset expurgata, imperator animum ejus blanditiis delinire gestiens, ipsius sacris pedibus provolutus, ait : *Placare, domina mi, esto michi placabilis, et ne repellas me a gratia vel dilectione tua. Equidem, fateor, peccavi et insipienter egi in eo quod molestus fui tibi, nunc jam ego penitentiam. Adhereat lingua mea faucibus meis, si non tibi de cetero ego satisfecero, quoadusque vixerem.* At illa columbine simplicitatis et mire patientie, immemor injurie, memor clementie, dilecto suo ait :

Domine meus, non mea tibi sed Dei potius est optanda gratia : quam ut pleniter adipisci merearis, Deum time et mandata ejus observa ; mea vero erga te vigere devotio nec desiit nec desinet aliquando. Enimvero visis virtutibus et signis his que fiebant ibi, collecta concio gaudens gaudebat in Domino. Siquidem tristitia imperatrici condolentium versa est in gaudium, et qui cum flente fleverant, jam gaudenti congaudebant. Igitur omnes voce unanimi gratiarum actiones omnium persolvebant dominatori, qui facit mirabiles res, qui pia dispensatione suos permittit temptari electos, ut quemadmodum aromata, quanto subtilius trita fuerint, tanto majorem reddunt fragrantiam, ita et electi tribulationibus probati Christi

A bonus odor sint Deo in omni loco. Revera vera est sententia, quam Dominus ait : *Non potest civitas abscondi super montem posita, neque accendant lucernam (Matth. v, 14), et cetera.*

Sub modio posita fuit ardens illa lucerna.

Hanc etenim nuptam prius omnes esse putabant, Denique corruptam per adulterium reputabant; Sed que virginem florem servavit in evum, Judicio teste satis enituit manifeste.

Quod pius Henricus fuerit, quod virgo pudicus, Est manifestatum, licet haud fuerit sibi gratum. Pessima figmenta Satane sunt adnichilata.

Femina dum fragilis Satana temptante probatur, Omnibus odibilis zabulus per eam reprobatur.

VITA SANCTÆ CUNEGUNDIS

IMPERATRICIS ET VIRGINIS.

OBSERVATIONES PRÆVIÆ UBI DE SANCTO HENRICO IMPERATORE, EJUS CONJUGE

(Apud Mabill., *Acta SS. ordinis S. Benedicti*, Sæculi VI, parte II, pag. 451.)

1. Par illustre conjugum simul et virginum, Henricum scilicet imperatorem et Cunegundem Augustam, ejus uxorem, merito sibi vindicat ordo Benedictinus : quorum ille, obedientia quam regulæ voverat astrictus, in sæculo remanens ; altera vero post viri obitum, suscepto monastico habitu, ac in sancta conversatione in monasterio Confugiensi, quod ipsa a fundamentis erexerat, vitam finiens, inter sancti Patris Benedicti alumnos merito computari debent.

2. Porro animus non est hic de utriusque majoribus ac familiarum antiquitate aut nobilitate disserere ; nec etiam res ipsorum in reipublicæ administratione egregie gestas fusius exponere vacat. Hoc nempe ad eos qui Romani imperii annalibus describendis incumbunt pertinet, quod jam a multis abunde præstitum est. Nobis itaque satis erit commemorare ea quibus noster ordo piis illis principibus astrictus est, præclara scilicet et immensa beneficia quæ ordini Benedictino contulerunt ; aut egregia facta piaque opera quibus eundem illustraverunt. Hinc beati Henrici vitam proferre huc integram visum non est operæ pretium, quod multa contineat a nostro instituto prorsus aliena. Sanctæ vero ipsius conjugis vitam, qualiter a Gretsero et Bollandi ad diem 3 Martii edita est, ad nonnullos codices manuscriptorum collatam infra dabimus, utpote completentem ea fere solummodo quæ egit in monasterio Confugiensi, ubi post peractum in vitæ religiosæ exercitiis aliquot annorum curriculum, vivendi finem habuit.

3. Henricus itaque e Bavarie duce, post Ottonis III imperatoris obitum Cæsar anno 1002 creatus, nihil antiquius habuit quam ut Ecclesiam virosque Dei

B obsequio mancipatos non modo sua auctoritate et protectione fovaret, sed etiam ut bonis omnibus affluenter dotaret ; qua in re Cunegundem nedum adjutricem, sed et incitricem habebat, utpote quæ non minori studio ac ipsius conjux ad ea quæ Deum spectabant, ferretur. Hinc episcopatus aut de novo erecti, aut restituti, aut certe novis possessionibus ab illis adaucti passim memorantur. Nullum ferme fuit his temporibus in imperio Romano monasterium quod eorum beneficentia aut restauratum non fuerit, aut in suis possessionibus confirmatum et novis cumulatum. Enituit sane inter præclara eorum opera Bambergensis episcopatus erectio, pro qua re nec sumptibus pepercerunt, nec laboribus, qui sane multi fuerunt, tum a Wirceburgensi episcopo, qui ægre ferebat, diocesis suæ partem ab Ecclesia sibi commissa divelli, tum ab ipsis suis consanguineis et principibus, qui ea specie, quod familiæ suæ bona eo pacto dissiparentur, adversus sanctum imperatorem rebellarunt. Sed hæc omnia Henricus et insigni magnanimitate et incredibili patientia vicit et superavit.

C 4. Verum ne novæ sedis clero deesset ordo monasticus, in monte juxta urbem ad aquilonarem partem posito, qui exinde Mons Monachorum dictus est, insigne monasterium sub sancti Michaelis cæterorumque angelorum patrocinio erexerunt, quod multis possessionibus ac prædiis dotatum, ab omni externa potestate liberum, regulæ Benedictinæ addiderunt. Ipsius dedicationem anno 1021 consignat Trithemius in nova editione Hirsaugiensis Chronici. quam ab Eberhardo primo Bambergensis Ecclesiæ episcopo cum summa devotione factam fuisse com-